

УДК 338.48(477)

Ступень Н. М.

Національний університет «Львівська політехніка»

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ
НА РЕКРЕАЦІЙНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано сучасний стан туризму та діяльності рекреаційних територій в Україні. Виділено основні проблеми рекреаційних територій та зазначено причини даних проблем. Окреслено подальші перспективи розвитку туризму на рекреаційних територіях в Україні.

Ключові слова: туризм, рекреація, профілактика, рекреаційні території, рекреаційні послуги.

Постановка проблеми. Неможливо уявити життя населення будь-якої території без існування там рекреаційних об'єктів чи комплексів. Повноцінний відпочинок – запорука сталого розвитку суспільства: рекреаційні території своїм існуванням задовольняють соціальні потреби населення, створюють робочі місця та підкреслюють економічну цінність об'єктів рекреації, які, згідно із Земельним кодексом України [1], знаходяться під охороною держави, що забезпечує екологічний складник сталого розвитку рекреаційних територій. Проте останніми роками стан рекреаційних територій на території значно погіршився і потребує термінових кроків із боку держави та приватних суб'єктів господарювання.

Нині спостерігається постійне збільшення потреб населення в повноцінному, а головне, якісному відпочинку одночасно зі значним погіршенням стану рекреаційних територій та економічного забезпечення населення. Система відпочинку в Україні вимагає термінового реформатування і створення нового еколого-економічного механізму, заснованого на новітніх споживчих моделях, що будуть урахувати актуальні потреби населення, збільшуватимуть привабливість рекреаційних територій для внутрішніх і закордонних туристів.

Розвиток рекреаційних територій та збільшення припливу внутрішніх та закордонних туристів включає в себе вдосконалення природно-ресурсної бази як матеріальної основи економічного розвитку територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні існує багато ґрунтовних і різнобічних досліджень, що присвячені проблемам ефективного управління сферою відпочинку, які становлять собою інформаційну базу для розробки еколого-економічного механізму управління рекреаційними територіями.

Я.І. Виклюк [2] запропонував метод розрахунку агрегованого потенціалу туристичної привабливості території на базі нечіткої логіки з урахуванням фактору сезонності. Оцінкою сучасного стану розвитку рекреаційних територій займалась І.В. Денисова [3]. А.М. Третяк [4] у своїх працях приділяв увагу методологічно-методичним основам оцінки природно-рекреаційного потенціалу земельних та інших природних ресурсів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На нашу думку, у наукових працях вітчизняних і зарубіжних дослідників недостатньо уваги приділено проблемам мережевого представлення розвитку рекреаційних територій та територій для відпочинку, які мають значний туристично-рекреаційний потенціал, з урахуванням їх привабливості і напрямів розвитку потреб сучасних користувачів.

Мета статті полягає у дослідженні сучасного стану рекреаційних територій в Україні та визна-

ченні основних напрямів подальшого розвитку туризму, оскільки розвиток рекреаційних територій об'єднує в собі різні сфери діяльності населення: культуру, охорону навколишнього природного середовища, здоров'я та безпеку, міжнародні відносини, економічні відносини, сферу зайнятості, міжкультурних комунікацій, підвищення освітнього рівня населення. Рішення важливого соціально-економічного завдання – підвищення рівня добробуту й якості життя українського населення, збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь і перехід від сировинної спрямованості економіки на інноваційний шлях розвитку – багато в чому залежить від стану рекреаційних територій та розвитку екологічного туризму. Отже, формування стратегічного розвитку рекреаційних територій та різноманітного виду туризму постає важливим і перспективним завданням.

Для вирішення зазначених проблем необхідно проаналізувати сучасний стан рекреаційних територій в Україні, виявити і структурувати фактори формування їх привабливості та рекреаційних властивостей; розробити шляхи вдосконалення еколого-економічного механізму функціонування рекреаційних територій та окреслити перспективи розвитку туризму та рекреаційних територій в Україні в найближчому майбутньому.

Виклад основного матеріалу дослідження. Складність аналізу сучасного стану рекреаційних територій в Україні полягає в тому, що неможливо визначити універсальні показники рекреаційної привабливості для всіх територій та для всіх сезонів. Взимку, наприклад, у гірській місцевості визначальними стануть показники висоти снігового покриву та розвинута транспортна інфраструктура, тоді як для курортно-лікувальних об'єктів це не матиме жодного значення, а першочергово важливою стане наявність природних лікувальних джерел. Нерідко трапляється, що один і той самий фактор може бути позитивним для рекреаційної привабливості однієї території та водночас бути негативним для іншої [5]. До таких факторів, наприклад, належить рельєф (для садів та парків перевага надається плоскому рельєфу, тоді як для гірськолижних курортів та альпінізму необхідна наявність гірського).

Сучасний стан рекреаційних територій в Україні вкрай важкий та характеризується зниженням основних статистичних показників. Події, що відбуваються на території нашої країни в останні роки, призвели до зменшення потоку іноземних туристів на 95,35% порівняно з показником 2005 р. (табл. 1), кількість внутрішніх туристів за той же період зменшилась на 61,71%. Водночас зі збільшенням кількості українських туристів, які віддали перевагу відпочинку за кордоном, на 190,57% отримуємо катастрофічну для розвитку українського туризму ситуацію значного змен-

шення попиту на відвідування вітчизняних рекреаційних територій.

Таблиця 1
Динаміка туристичних потоків в Україні,
2000–2015 рр.

Роки	Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України – усього	Із загальної кількості туристів:		
		іноземні туристи	туристи – громадяни України, які виїжджали за кордон	внутрішні туристи
2000	2013998	377871	285353	1350774
2001	2175090	416186	271281	1487623
2002	2265317	417729	302632	1544956
2003	2856983	590641	344332	1922010
2004	1890370	436311	441798	1012261
2005	1825649	326389	566942	932318
2006	2206498	299125	868228	1039145
2007	2863820	372455	336049	2155316
2008	3041655	372752	1282023	1386880
2009	2290097	282287	913640	1094170
2010	2280757	335835	1295623	649299
2011	2199977	234271	1250068	715638
2012	3000696	270064	1956662	773970
2013	3454316	232311	2519390	702615
2014	2425089	17070	2085273	322746
2015	2019576	15159	1647390	357027

Джерело: сформовано за даними [6]

Ситуація з рекреаційними закладами в Україні також далека від ідеальної. Загальна кількість місць у санаторно-курортних та оздоровчих закладах на території України в період із 2005 по 2015 р. зменшилась на 45,44% (табл. 2), що зумовлено впливом таких факторів, як складна геополітична та економічна ситуація, зменшення попиту на рекреаційні заклади в країні, недостатньо розвинена логістична система та транспортна інфраструктура, невідповідність рівня комфортності міжнародним нормам та стандар-

там, неефективне правове забезпечення функціонування закладів рекреаційного призначення на території України.

Проведений аналіз сучасного стану рекреаційних територій в Україні також дав змогу виокремити низку факторів, що стримують активний розвиток територій, серед них:

- недооцінка населенням важливості здійснення профілактичних заходів, які можуть запропонувати санаторії-профілакторії, що значно знижує популярність таких закладів серед населення та, як наслідок, їх загальну кількість та рівень завантаженості. Це неодмінно призводить до зменшення показника рентабельності рекреаційних закладів, що негативно відображається на спроможності санаторіїв вчасно оновлювати засоби лікування, а від цього прямо залежить якість та ефективність профілактичних заходів;

- спроба повернути втрачені позиції на ринку відбувається не завдяки розвитку самої галузі, а лише через спробу залучення більшої кількості потенційних споживачів, що призводить до зменшення якості кінцевих наданих послуг;

- недостатність або й повна відсутність маркетингового складника у сфері рекреації в Україні. Обізнаність населення стосовно всіх видів послуг, які можуть бути запропоновані рекреаційними територіями, значно підвищить їх популярність та створить умови до ефективного розвитку рекреаційної діяльності в Україні.

Для покращання нинішньої ситуації в санаторно-курортних закладах України пропонується здійснити низку необхідних дій:

- забезпечення доступності санаторно-курортного лікування за рахунок активного розвитку транспортної інфраструктури та збільшення диференціації вартості лікування, що зробить його доступним для більш широкого числа населення країни;

- приведення сучасного стану рекреаційних закладів на території України згідно з міжнародними нормами та стандартами, що дасть змогу не лише підняти якість вітчизняних рекреаційних послуг для внутрішнього населення країни, а й залучити більшу кількість іноземних туристів;

Таблиця 2

Аналіз стану санаторно-курортних та оздоровчих закладів України

Роки	Санаторії та пансіонати з лікуванням		Санаторії-профілакторії		Будинки і пансіонати відпочинку		Бази та інші заклади відпочинку		Дитячі заклади оздоровлення та відпочинку	
	всього	у них ліжок, тис.	всього	у них ліжок, тис.	всього	у них місць, тис.	всього	у них місць, тис.	всього	у них місць, тис.
2000	549	151	377	31	266	63	2010	238	7615	227
2001	555	151	357	29	273	61	2015	236	8578	221
2002	544	151	334	28	290	63	1982	236	10890	231
2003	536	147	325	27	292	62	2005	236	14961	228
2004	531	147	311	25	302	62	2033	231	19443	256
2005	524	145	291	23	321	65	2016	233	18366	236
2006	520	148	277	23	301	63	1976	232	18238	231
2007	523	143	269	21	302	64	1934	224	18363	226
2008	518	142	262	21	302	64	1916	221	18672	218
2009	513	141	252	21	296	62	1907	216	17379	198
2010	510	141	234	19	290	60	1920	217	17342	196
2011	508	141	224	19	280	59	1947	216	17703	194
2012	484	133	185	18	286	60	1925	208	17744	188
2013	477	132	165	15	271	57	1916	202	18549	191
2014	320	79	118	17	90	17	1400	157	13977	126
2015	309	78	79	12	76	15	1399	165	9743	113

Джерело: сформовано за даними [6]

– збільшення загального попиту на послуги рекреаційних територій завдяки розширенню асортименту цих послуг, що дасть змогу привабити більшу кількість потенційних споживачів.

Для визначення показника рекреаційної забезпеченості потрібно розрахувати оптимальний рівень співвідношення між кількістю доступних місць у рекреаційних закладах України та бажаними ці рекреаційні заклади відвідати. Для цього нам потрібно визначити середню тривалість лікування та відпочинку відносно кожного типу рекреаційного закладу та загальну кількість можливих відвідувачів за повного навантаження (табл. 3).

Таблиця 3
Максимальна кількість відвідувачів рекреаційних закладів України станом на 2015 р.

Тип рекреаційного закладу	у них ліжок, тис.	Середня тривалість відпочинку, днів	Кількість можливих відвідувачів за рік, ос./місце	Загальна кількість відвідувачів за повного навантаження, тис. ос.
Санаторії та пансіонати з лікуванням	78	7	52	4056
Санаторії-профілакторії	12	10	36	432
Будинки і пансіонати відпочинку	15	14	26	390
Бази та інші заклади відпочинку	165	10	36	5940
Дитячі заклади оздоровлення та відпочинку	113	22	16	1808
Всього				12626

Джерело: сформовано за даними [6]

Як бачимо, фактична кількість іноземних та внутрішніх туристів на території України станом на 2015 р. становить 372 186 осіб, або 2,95% від максимальної місткості рекреаційних закладів на території України. Оптимальне співвідношення становить 40–50%, що свідчить про катастрофічний стан сучасних рекреаційних територій. Низький рівень навантаження свідчить про несення додаткових витрат на утри-

мання та обслуговування закладів рекреації, які не покриваються доходами, оскільки більшість місць лишаються незайнятими. Для забезпечення беззбитковості заклади вимушені підняти ціни на свої послуги, що зменшує попит та поглиблює рекреаційну кризу в Україні. Низький рівень рентабельності призводить до морального та фізичного старіння обладнання та основних фондів, що також зменшує якість наданих послуг та негативно впливає на попит. Це призводить до занепаду рекреаційної сфери в країні та відтоку іноземних та внутрішніх туристів, що і спостерігається останніми роками (рис. 1).

У найближчому майбутньому, на нашу думку, сталий розвиток рекреаційної сфери в Україні зможуть забезпечити такі напрями державної політики:

– підвищення якості вже існуючих рекреаційних послуг та поступове розширення асортименту для приваблення ширшого числа населення та іноземних туристів, поліпшення якості обслуговування;

– надання переваги вдосконаленню та розширенню існуючих рекреаційних закладів будівництву нових, що забезпечить збереження первинних якостей рекреаційних територій та збільшить цінність природних атракторів;

– вкладання вільних коштів в об'єкти інфраструктури. На популярність рекреаційних територій впливають не лише їх внутрішня цінність та привабливість. Важливу роль відіграють об'єкти, безпосередньо не пов'язані з діяльністю рекреаційних територій (дороги, водопостачання та водовідведення, забезпечення зв'язку тощо).

Закордонний досвід демонструє, що розвиток рекреаційних територій у визначених напрямках водночас із продуманими та оптимальними маркетинговими кроками може в рази збільшити привабливість територій та значно розширити ринок збуту рекреаційних послуг.

Висновки. Проведений аналіз демонструє достатнє забезпечення країни закладами санаторно-курортного лікування та оздоровлення, тобто за правильного підходу та ефективної політики розвитку рекреаційних територій в Україні можливо досить швидко досягти позитивних зрушень. Катастрофічні показники ефективності функціонування рекреаційних територій сьогодні – наслідок стрімкого падіння попиту на рекреаційні послуги, що зумовлено складною геополітичною та економічною ситуацією, недостатнім розвитком логістичної системи та транспортної інфраструктури, невідповідністю рівня комфортності міжнародним нормам та стандартам, неефективним правовим забезпеченням функціонування закладів рекреаційного призначення на території України.

Отже, на нашу думку, для підвищення ефективності діяльності закладів рекреаційного спрямування на території України потрібно:

– підвищити якість уже існуючих рекреаційних послуг та поступово розширювати асортимент для приваблення ширшого числа населення України та іноземних туристів;

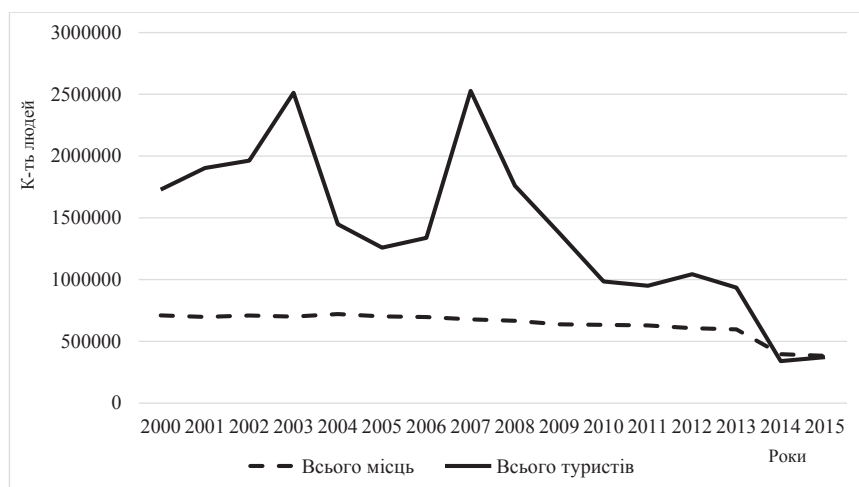

Рис. 1. Загальна кількість місць у рекреаційних закладах України відносно кількості іноземних та внутрішніх туристів

Джерело: сформовано за даними [6]

– обрати шлях удосконалення та розширення існуючих рекреаційних закладів, а не будівництва нових, що забезпечить збереження первинних якостей рекреаційних територій та збільшить цінність природних атракторів;

– направити вільні кошти та залучити кошти інвесторів для розвитку об'єктів інфраструктури, оскільки крім внутрішньої привабливості та цінності на популярність рекреаційних територій впливає також стан об'єктів, безпосередньо не пов'язаних із діяльністю

рекреаційних територій (доріг, водопостачання та водовідведення, забезпечення зв'язку тощо);

– привести сучасний стан рекреаційних закладів на території України у відповідність вимогам міжнародних норм та стандартів.

Дані кроки дадуть змогу в короткий термін повернути рекреаційним територіям в Україні їх популярність та збільшити попит серед населення, що стане запорукою збалансованого розвитку рекреаційних територій.

Список використаних джерел:

1. Земельний Кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.
2. Виклюк Я.І. Використання нечіткої логіки для визначення рекреаційного потенціалу території / Я.І. Виклюк, О.І. Артеменко // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2008. – № 631 : Інформаційні системи та мережі. – С. 45–54.
3. Денисова І.В. Оцінка сучасного стану розвитку туристсько-рекреаційних територій України / І.В. Денисова, А.В. Обуховська // Економічні проблеми сталого розвитку : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті проф. О.Ф. Балацького. – Суми, 2014. – Т. 2. – С. 129–130.
4. Третяк А.М. Методологічно-методичні основи оцінки природно-рекреаційного потенціалу земельних та інших природних ресурсів / А.М. Третяк, Г.В. Гребенник // Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. – 2015. – № 2–3. – С. 65–73.
5. Никоноров С.М. Концепция стратегического развития экотуризма в регионах России : [монография] / С.М. Никоноров. – Германия: LAP LAMBERT Academic Publishing GmbH & Co. KG Heinrich-Вцcking-Str. 6-8, 66121, Saarbrücken, Germany, 2012. – 304 с.
6. Туристична діяльність в Україні у 2015 році : стат. бюлетень за 2015 рік / За заг. кер. О.О. Кармазіна. – К., 2016. – 76 с.

Ступень Н. М.

Национальный университет «Львовская политехника»

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА НА РЕКРЕАЦИОННЫХ ТЕРРИТОРИЯХ УКРАИНЫ

Резюме

В статье проанализировано современное состояние туризма и деятельности рекреационных территорий в Украине. Выделены основные проблемы рекреационных территорий и указаны причины данных проблем. Определены дальнейшие перспективы развития туризма на рекреационных территориях в Украине.

Ключевые слова: туризм, рекреация, профилактика, рекреационные территории, рекреационные услуги.

Stupen' N. M.

National University "Lviv Polytechnic"

CURRENT STATUS AND FEATURES OF TOURISM DEVELOPMENT IN THE RECREATIONAL AREAS OF UKRAINE

Summary

In this article the current state of tourism and recreational areas activities in Ukraine are analyzed. The main problems of the recreational areas are described and the reasons for these problems are defined. The further prospects of tourism development in the recreational areas in Ukraine are identified.

Key words: tourism, recreation, prevention, recreational areas, recreational services.